

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ'NİN KURULUŞ VE İŞLEYİŞİ

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ'NİN KURULUŞ VE İŞLEYİŞİ

Ayten ANIL
Uyuşmazlık Mahkemesi
Tetik Hakimi

Ülkemizde yargı, adli, idari ve askeri olmak üzere üç ayrı düzende çalışmaktadır. Bir ülkede değişik yargı düzeninin bulunması, yargı yerleri arasında görev ve hüküm uyuşmazlıklarının doğmasına sebep olmaktadır.

Değişik yargı düzenleri arasında meydana gelen görev ve hüküm uyuşmazlıkları, bu mahkemelerin dışında ve üstünde bağımsız bir mahkemenin varlığını gerektirmektedir. İşte Uyuşmazlık Mahkemesi bu zorunluluktan doğmuştur. Memleketimizde Uyuşmazlık Mahkemesi'ne duyulan gereksinim tanzimat devri ile başlamaktadır. Tanzimattan önce yalnız İslam Hukuku uygulanmaktayken Gülhane Hatı Hümayunu ile Avrupa Hukuku ve idare kurumları da hukuk sistemimize girmiş böylelikle iki ayrı hukukun uygulandığı bir düzene geçilmiştir. (1886) Bugünkü adliye mahkemelerinin görevini yapmak üzere "Divan-ı Ahkâm-ı Adliye" ve kişi ile Devlet arasında doğacak uyuşmazlıkların çözümü için de "Şurayı Devlet" kurulmuştur. O günkü Şurayı Devletin görevleri : 1- Devlele kişi arasındaki davaları görmek, 2- Adliye ile idare arasında çıkacak görev ve yetki uyuşmazlıklarını halletmek, 3- Memurları yargılamak olmak üzere üç ana konuyla sınırlanmakta idi.

1924 Anayasasıyla (Teşkilatı Esasiye Kanunu) yasama ve yargı erki bir anayasa prensibi olarak birbirinden tamamen ayrılmış, idari davaları çözümlenecek yargı mercii (Şurayı Devlet) 1925 yılında yeniden kurulmuştur. Ancak iki yargı yeri arasında doğan uyuşmazlıkların çözümü 1945 yılına kadar sıkıntı yaratmıştır. 14-7-1945 tarihinde 4788 sayılı Kanunla Uyuşmazlık Mahkemesi'nin kurulmasıyla memleketimizde uygulanmakta olan idari rejim tamamlanmıştır. Kuvvetler ayrılığını kabul eden 1961 Anayasası'nın 142. maddesiyle de Uyuşmazlık Mahkemesi'ne Anayasal bir organ olarak yer verilmiş bulunmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesi, 12-6-1979 tarihinde 2247 sayılı Kanunla 1961 Anayasası'nın 142. maddesine uygun olarak yeniden düzenlenmiş, yalnız "hukuk" uyuşmazlıklarına bakmakta olan yüksek mahkemenin görevi alanına "ceza" davalarından doğan görev ve hüküm uyuşmazlıkları da dahil edilmek suretiyle mimarisi tamamlanmıştır. Bu mahkeme, daha sonra 1982 Anayasası'nın 158. maddesinin düzenlenmesiyle, Yüksek Mahkemeler bölümündeki yerini korumuştur.

Anayasa'nın 158. maddesinin : "Uyuşmazlık Mahkemesi adli, idari ve askeri yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlenmeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Kuruluşu, üyelerinin nitelikleri ve seçimleri ile işleyişi kanunla düzenlenir. Bu mahkemenin Başkanlığını Anayasa Mahkemesince kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar.

Diğer mahkemelerde Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesi'nin kararı esas alınır" hükmüyle Uyuşmazlık Mahkemesi'nin görevi ve kuruluş esasları belirlenmiştir.

Anayasa'nın yukarıda açıklanan maddesindeki mahkemenin göreviyle ilgili hüküm, 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanunun 1. maddesinde de aynen yinelenmiştir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, memleketimizdeki yargı sisteminde yer alan adli, idari ve askeri yargı arasında meydana gelen görev ve hüküm uyuşmazlıkları bakımından adeta düzenleyici bir işlem yapmakta ve bu yargı alanlarının sınırlarını belirlemektedir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, bu üçlü yargı düzenindeki mahkemelerin dışında bağımsız ve kararları kesin olan bir yüksek mahkemedir. Hatta görevli yargı yerinin belirlenmesinde, hüküm uyuşmazlıklarının çözümünde, Yargıtay, Askeri Yargıtay ve Danıştay'dan geçmek suretiyle kesinleşen mahkeme kararlarından birini veya hüküm uyuşmazlıklarında olduğu gibi ikisini de kaldırarak görevli yargı yerini belirleme ve hüküm kurmada son sözü kesin olarak söyleme yetkisine sahip bir mahkemedir.

KURULUŞU

Uyuşmazlık Mahkemesi yukarıda da değinildiği gibi "hukuk" ve "ceza" bölümlerinden oluşmakta, hukuk alanında doğan uyuşmazlıklar hukuk, ceza alanında doğanlar ise ceza bölümünde incelenip karara bağlanmaktadır. (2247 S.K.Md. 2)

Hukuk Bölümü : Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından gösterecekleri iki kat aday arasından iki asıl iki yedek üye Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından; AYİM Genel Kurulunca askeri Hâkim sınıfından olan daire başkan ve üyeleri arasından gösterilecek iki kat aday arasından iki asıl iki yedek üye Devlet Başkanı tarafından seçilir.

Ceza Bölümü : Yargıtay Ceza Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından gösterilecek iki kat aday arasından üç asıl, üç yedek üye Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından; Askeri Yargıtay Genel Kurulunca daire başkan ve üyeleri arasından gösterilecek iki kat aday arasından üç asıl, üç yedek üye Devlet Başkanı tarafından seçilir. Hukuk ve Ceza Kurulları Uyuşmazlık Mahkemesi Genel Kurulunu oluşturur. Genel Kurul "İlke kararları" nedeniyle toplanır.

Uyuşmazlık Mahkemesi toplantılarına ilgili Başsavcılar veya görevlendirecekleri savcılar katılır. Sözlü ve yazılı görüş bildirirler; ancak oylamaya katılmazlar. (2247 s.k. Md. 6)

Uyuşmazlık Mahkemesi'nin işleyişi ve Yargılama Usulleri 2247 sayılı Kanunla belli edilmiştir. Aynı Kanunla, Başkan ve üyelerin dava ve işlere bakmasının caiz olmadığı haller belirtilmiş, Başkan ve üyelerin çekinme ve reddi konuları 7.,8., ve 9. maddelerle düzenlenmiştir.

İŞLEYİŞİ

Mahkemenin kuruluşu bölümünde, görevinin adli, idari ve askeri yargı yerleri arasında meydana gelen görev ve hüküm uyuşmazlıklarının çözümlenmesi konusuna ilişkin olduğu belirtilmiştir.

I- Hüküm Uyuşmazlığı : Adli, idari ve askeri yargı mercilerinden en az ikisi tarafından, görevle ilgili olmasızın kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş, aynı konuya ve sebebe ilişkin, taraflarından en az biri aynı olan ve kararlar arasındaki çelişki yüzünden hakkın yerine getirilmesi olanaksız bulunan hallerdir. Hüküm uyuşmazlığının varlığı halinde mahkeme, her türlü incelemeyi yapmak suretiyle konuyu esastan ele alır, gerekirse kesinleşmiş olan her iki mahkeme kararını da kaldırarak yeni bir karar verir. Yahut inceleme sonucu kesinleşmiş iki mahkeme kararından birisinin hukuka uygun olduğu bu suretle kabul edilirse diğerinin kaldırılmasına karar vererek uyuşmazlığı çözebilir.(2247 s.k.Md. 24)

Görev uyuşmazlığı incelemeleri genelde usuli yönü ağır basan incelemelerdir. Konunun esasına girilmez. Ancak bazı durumlarda görevli mahkemenin tayininde işin esasına ilişkin hususlara değinmek zorunluluğu doğmaktadır. Maddi olayların değerlendirilmesine dayanan olumlu ya da olumsuz görev uyuşmazlıkları buna örnek gösterilebilir. Bunlar istisnai durumlardır.

II- Görev Uyuşmazlığı : Görev uyuşmazlığı, olumlu görev uyuşmazlığı, olumsuz görev uyuşmazlığı biçiminde oluşmaktadır.

A- Olumlu görev uyuşmazlığı :

a- İki ayrı yargı düzenindeki mahkemelerin tarafları, sebebi ve konusu aynı olan bir davada, kendilerini görevli sayan bir karar vermeleri ve davaya bakmaya devam etmeleridir.

Olumlu görev uyuşmazlığının giderilmesi, hukuk davalarında davanın taraflarınca, ceza davalarında ise yetkili makam tarafından istenebilir. Görevlilik kararına karşı temyiz yolu açık olan ceza davalarında, bu kararların herhalde temyizden geçerek kesinleşmiş olması gerekir.

b- Olumlu görev uyuşmazlığının çıkarılması :

Birde Başsavcılıklar tarafından Uyuşmazlık Mahkemesi'ne getirilen "olumlu görev uyuşmazlığı çıkarılması" şekli vardır. Bu şekilde yargılamanın ilk aşamasında ileri sürülen görev itirazının mahkemede reddedilmesi üzerine, konunun incelenmesinin ilgili Başsavcı tarafından istenebilmesidir. Görev itirazının adli, idari veya askeri yargı yararına olmasına göre bu yargı kolunun başsavcısı tarafından konu Uyuşmazlık Mahkemesi'ne götürülmektedir. (2247 s.k. Md. 13) Görev itirazında bulunan kişi veya makam, itirazın reddine ilişkin kararın verildiği tarihten şayet bu kararın tebliği gerekiyorsa tebliğ tarihinden, itiraz yolu açık bulunan ceza davalarında ise ret kararının kesinleştiği tarihten

başlayarak onbeş gün içinde Uyuşmazlık çıkarılmasını istemeye yetkili makama sunulmak üzere iki nüsha dilekçeyi itirazı reddeden yargı merciine verir.

Bu yargı mercii, dilekçenin bir nüshasını ve varsa eklerini yedi gün içinde cevabını bildirmesi için diğer tarafa tebliğ eder. Tebligat yapılan taraf süresi içinde bu yargı merciine cevabını bildirmezse, cevap vermektan, vazgeçmiş sayılır.

Yargı mercii, kendisine verilen dilekçeyi, alınan cevabı ve varsa belgeleriyle birlikte görevsizlik itirazının reddine ilişkin karar ile dayanağı belgenin asıl veya örneklerini, uyuşmazlık çıkarmak isteminde bulunmaya yetkili Başsavcıya gönderir. Bu Başsavcı, görevli olduğuna dair kararı veren mahkemenin yargı düzenine dahil olmayan ve ancak lehine görev itirazında bulunulan yargı düzeninin başsavcısıdır. Yetkili makam; görevsizlik itirazı adli yargı yararına ileri sürülmüş ise Yrgıtay Başsavcısı, idari yargı yararına ileri sürülmüş ise Danıştay Başsavcısı, Askeri Yargı yararına ileri sürülmüş ise Askeri Yargıtay Başsavcısı, Askeri İdari Yargı yararına ileri sürülmüş ise Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısıdır. (m. 12)

Dilekçe ile ekleri kendisine ulaşan Başsavcı, uyuşmazlık çıkarmaya yer olmadığı sonucuna varırsa, istemin reddine karar verir. Bu karar kesin olup, aleyhine hiçbir yargı merciine başvurulmaz.

Uyuşmazlık çıkarılmasını gerekli gördüğü durumlarda, dilekçe ve eklerinin kendisine ulaştığı tarihten başlayarak en geç on gün içinde düzenleyeceği gerekçeli düşünce yazısını, kendisine gönderilen dilekçe ve ekleri ile birlikte Uyuşmazlık Mahkemesi'ne yollar.

B) Olumsuz Görev Uyuşmazlığı :

a- Olumlu görev uyuşmazlığının aksine olumsuz görev uyuşmazlığı, adli, idari ve askeri yargı yerlerinden en az ikisinin tarafları, konusu ve sebebi aynı olan davada kendilerini görevsiz görmeleri ve bu yolda verdikleri kararların kesin veya kesinleşmiş olması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu uyuşmazlığın giderilmesi de davanın taraflarınca ve ceza davalarında ilgili makamlarca ileri sürülebilir. (2247 s.k. Md.14). Uyuşmazlık Mahkemesi iki görevsizlik karardan uygun görmediğini kaldırır ve bu suretle kararında görevli mahkemeyi belli eder. Bu karar ilgililere hemen tebliğ edilir. (Md. 28)

Bunun üzerine davacı Uyuşmazlık Mahkemesi kararının kendisine tebliğinden itibaren 10 gün içinde (görevsizlik kararı kaldırılmış olan) mahkemeye başvurarak (ceza davalarında savcılık) davaya devam edilmesini ister. Bu dava eski davanın devamı sayılır. (HUMK, Md. 193. II ve III. Kıyasen) Davacı, on gün geçtikten sonra eski davaya bakılmasını isteyemez. Ancak yeni bir dava açabilir. Her iki halde de Uyuşmazlık Mahkemesi'nce görevlendirilen mahkeme davaya bakmaya mecburdur. Çünkü bütün makam, kuruluş ve kişiler Uyuşmazlık Mahkemesi kararına uymak ve geciktirmeksizin uygulamakla ödevlidirler. (Md. 28/2)

b- Olumsuz görev uyuşmazlığının giderilmesi için mahkemelerin başvurusu

Olumsuz görev uyuşmazlığındaki uyuşmazlık yukarıda açıklandığı üzere iki ayrı yargı düzenindeki mahkemenin görevsizlik kararları vermeleri ve bu kararların kesinleşmesiyle oluşmaktadır. Ancak kanuna konulan yeni bir hükümlerle kesinleşmiş bir

görevsizlik kararıyla diğer mahkemeye başvurulduğunda, bu mahkemenin de kendisini görevli görmeyip görevsizlik kararı kesinleşen mahkemeyi görevli görmesi halinde, zaman kaybına neden olunmaması için incelemeyi durdurarak, gerekçesini göstermek suretiyle görevli yargı yerinin belirlenmesini doğrudan Uyuşmazlık Mahkemesinden isteyebilir. Bu durumda başvuruda bulunacak mahkeme gerekçeli kararını dava dosyasıyla birlikte Uyuşmazlık Mahkemesi'ne gönderir. Uyuşmazlık Mahkemesi görevli yargı yerini belirler ve hemen bildirir. Uyuşmazlık Mahkemesi başvuran mahkemenin görevli olduğuna karar verirse mahkeme bu karara uymak ve davaya bakmakla ödevlidir. Şayet Uyuşmazlık Mahkemesi başvuruda bulunan mahkemeyi görevsiz görmüş ise mahkeme hemen görevsizlik kararı vermekle yükümlüdür. (Md. 19)

c- Olumsuz görev uyuşmazlığının bir diğer şekli de; daha önce Uyuşmazlık Mahkemesi'nce görevli yargı yeri belirtilmemiş olan bir davada temyiz incelemesi yapan yüksek mahkemenin, davanın o davaya bakan mahkemenin görevi dışında olduğu kanısına varması ve incelediği kararı bozacak yerde, incelemeyi erteliyerek yargı yerinin belirtilmesi için Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvurusudur. Bu halde Yüksek mahkeme, gerekçeli kararıyla dava dosyasını Uyuşmazlık Mahkemesi'ne gönderir. Uyuşmazlık Mahkemesi görevli yargı yerini belli eder ve kararı içeren dava dosyasını temyiz incelemesi yapan yüksek mahkemeye iade eder.

Uyuşmazlık Mahkemesi başvuruda bulunan yüksek mahkemenin yargı yolunu görevli görürse, bu yüksek mahkeme, karara uymak ve esas hakkında bir karar vermek zorundadır. Uyuşmazlık Mahkemesi, eğer başvuruda bulunan yüksek yargı yerinin görüşünü benimseyerek aynı doğrultuda bir karar vermiş ise artık Yüksek Mahkeme kendisine temyizden incelemek üzere gelen mahkeme kararını sadece görev yönünden bozmak durumundadır. (2247 s.k. Md. 20)

İNCELEMEDE USUL

Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Hukuk, Ceza ve Genel Kurulunda ki incelemeler dosya üzerinden yapılır. Yalnız hüküm uyuşmazlıklarının incelenmesinde mahkeme gerekli gördüğü hallerde veya istek üzerine tarafları dinleyebilir. İncelemede uyuşmazlık çıkarmaya veya görev uyuşmazlıklarına ilişkin istemler önce şekil ve süre açısından incelenir. Yöntemine uymayan başvurular reddedilir. Uyuşmazlık Mahkemesi vereceği bütün kararların sonuçlarını ilgili Başsavcılara, kuruluş ve taraflara hemen tebliğ eder.

Mahkemenin kararları kesindir. İlgili yargı yerleri ile bütün makam ve kuruluş ve kişiler mahkeme kararlarına uymak ve onları geciktirmeksizin uygulamak zorundadırlar. Başkanın uygun göreceği kararlar Resmî Gazetede yayımlanır.

Mahkemenin çalışmalarının yürütülmesi için Başkanın istediği sayıda geçici raportör hâkim ve kalem hizmetleri personeli görevlendirilir.

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİNİN GÖREV DIŞINDA KALAN UYUŞMAZLIKLARI

Aynı yargı düzeninde yer alan mahkemeler arasında çıkan görev uyuşmazlıkları, Uyuşmazlık Mahkemesi'nin görevi dışındadır. Bunların çözüm yerleri, o yargı düzeninin yüksek yargı yeridir.

İl ve İlçe İdare Kurulları gibi yargı yetkisi taşıyan kurullarla mahkemeler arasında doğan görev uyuşmazlıklarının çözümü, Uyuşmazlık Mahkemesi'ne ait olmayıp 1684 sayılı Kanun hükmü uyarınca Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun görevi içindedir.

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak baktığı davalarla siyasi parti kapatılması için açılan davalarda görev yerinin belirlenmesi konusunda uyuşmazlık çıkarılamaz ve bu nedenle de Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvurulmaz.